

CEZALANDIRMA VE AF HAKKINDA
Muhammed Hüseyn TABATABAİ (r.a)

İçindekiler

1- Cezanın Anlamı	3
-------------------------	---

2- Affetmek ve Bağışlamak	10
---------------------------------	----

3- Affin Dereceleri	14
---------------------------	----

Yaptığımız bu genel incelemeye göre ortaya çıkıyor ki, günahların ve affın dört aşaması vardır ve bu aşamalar şunlardır:

.....	32
-------	----

4- Günahsız Cezalandırma veya Af Olur Mu?	34
---	----

5- Davranışlar İle Karşılıklar Arasındaki İlişki	40
--	----

6- Davranışlar İle İnsan Nefsi Arasındaki İlişki	44
--	----

1- Cezanın Anlamı

Her toplumun, fertleri tarafından saygı görmelerini istediği birtakım yükümlülükleri vardır. Toplumun tek amacı, fertlerinin hareketleri arasında uyum sağlamak, onları birbirine yaklaştırmak ve kesimleri arasında bağ kurmaktır. Ancak o zaman toplumda kaynaşma ve dayanışma meydana gelir ve bunun sonucunda her

..... 499

kesin emeğinin ve çalışmasının hak ettiği oranda fertlerin ihtiyaçları karşılanabilir.

Söz konusu yükümlülükler isteğe bağlı işlerle ilgili oldukları için insan onları hem benimseyebilir, hem de reddedebilir. Aynı zamanda yerine getirilmeleri, belirli oranda insan iradesinin ve özgürlüğünün askıya alınmasına dayandığı için başı boşluğa ve mutlak özgürlüğe eğilimli insan onlara tamamen veya kısmen uymaktan kaçabilir.

Yükümlülüklerdeki bu yetersizliğin ve kanunlardaki bu yapısal zaafın fark edilmesi sosyal insanı, bu yetersizliği ve zaafı başka bir yoldan telafi etmeye sevk etti. Bu da yükümlülükleri umursamazlığa, onlara aykırı davranmaya yükümlünün hoşuna gitmeyecek

yaptırımlar eklemektir. Böylece bu yaptırımlar yükümlüyü yükümlülüğünü yerine getirmeye çağırır. Çünkü eğer yükümlülüğünü yerine getirmezse, hoşuna gitmeyen ve kendisine zarar veren yaptırımlarla karşılaşacağından çekinir.

Bu, kötülüğün cezasıdır. Toplumun veya toplumu yöneten yetkilinin yükümlülüklerini yerine getirmeyenlere böyle bir ceza vermeye hakkı vardır. Bunun, yükümlülüklerini yerine getirenler hakkında işletilecek bir benzeri vardır. Yükümlülüklerini yerine getiren, itaatkar kimseler için onların hoşlarına gidecek bir düzenleme yapmak mümkündür. Maksat bu düzenlemenin, görevin veya yerine getirilmesi istenen herhangi bir yükümlülüğün yerine getirilmesini özendirmesidir. Bu da itaat eden yükümlünün toplumun veya toplumu yöneten yetkilinin üzerine olan bir hakkıdır. İşte bu, iyiliğin cezası (karşılığı)dır. Kimi zaman kötülüğün cezasına ıkap ve iyiliğin karşılığına da sevap denir.

İlâhî şeriatın hükmü bu temel ilkeye göre işler. Şu ayetlerde buyrulduğu gibi: *"İyi işler yapanlara, daha güzel bir karşılık vardır."* (Yûnus, 26) *"Kötülük işleyenlere ise her kötülükleri için karşılığı kadar ceza verilir."* (Yûnus, 27) *"Kötülüğün cezası, karşılığı kadar bir kötülüktür."* (Şûrâ, 40)

Cezanın ve mükâfatın geniş bir çerçevesi vardır. Beğenmemek ile beğenmekten başlar, yermekle ve övmekle devam ederek güç dahilindeki iyiliğe ve kötülüğe kadar varır. Bunlar fiilin, fiilin failinin, yükümlülüğü emreden yetkilinin konumunun, topluma verdiği

500

zararın ve yararın özelliklerinden kaynaklanan çeşitli faktörlerle bağlantılıdır. Bütün bunları şu kısa cümle bir araya getirebilir. Bir işin önemi ne kadar artarsa, yapılmaması hâlinde cezası ve yapılması hâlinde mükâfatı artar.

Fiil ile cezası (karşılığı) arasında -ne olursa olsun- yaklaşık da olsa bir tür benzerlik ve türdeşlik gözetilir. Kur'ân'daki ayetler de bu ilkeyi ifade eder. Şu ayetten açıkça anlaşılan budur: "Allah kötülük yapanları, yaptıkları ile cezalandırsın, iyilik yapanları da iyilik ile cezalandırsın diye..." (Necm, 31) Yüce Allah'ın İbrahim ve Musa Peygamberlere indirdiği kutsal sayfalardan naklederek bize duyurduğu şu ayet, bu ilkeyi daha açık bir dille ifade ediyor, "İnsan için sadece yaptığı işler vardır. Onun yaptığı her iş ileride görülecektir.

Sonra da karşılığı eksiksiz olarak verilecektir." (Necm, 41)

Bu ilke yüce Allah'ın yasalaştırdığı kısas hükümlerinde daha açık biçimde görülür. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ey inananlar!

Öldürülenlerde kısas size farz kılındı. Hüre hür, köleye köle ve kadına kadın." (Bakara, 178) "Haram ay, haram aya karşılıktır. Hürmeler de, dokunulmazlıklar da karşılıklıdır. Size zulmedene, siz de zulmettiği kadarıyla karşılık verin ve Allah'tan korkun."

(Bakara, 194)

Bu benzerliğin ve türdeşliğin gerektirdiği sonuç, cezanın ve mükâfatın fiili yapanın kendisine yaptığı fiilin benzeri olarak geri dönmesidir. Şu anlamda ki, meselâ adam eğer toplumun bir hükmünü çiğnerse, topluma verdiği zarar karşılığında kendine çıkar sağlamış, yani toplumun çıkarlarından birini bozmasının karşılığında kendine çıkar temin etmiş olur. Bu yüzden onun o toplumsal çıkara denk gelecek kadar bir çıkar canından, bedeninden, malından, mevkiinden ve şu veya bu şekilde kendisi ile ilgili bir yanından eksiltilir.

İşte köleleştirmenin anlamını incelerken buna işaret ederek şöyle demiştik: Toplum veya toplumu yöneten yetkili kişi, suçlunun nefsine veya nefsi ile bağlantılı bir varlığına el koyar. Bu el koyma, suçlunun işlediği suça ve topluma verdiği zararın yol açtığı eksikliğe denk olur. Suçlu bununla cezalandırılır. Yani toplum veya toplumu yöneten yetkili kişi, suçlunun hayatında veya hayatı ile bağlantılı bir varlığında bu el koyma hakkına dayanarak tasarrufta

bulunur ve o alanda özgürlüğünü kaldırır.

Meselâ adam, bir cinayetin veya İslâm toplumunda kargaşa çıkarmanın karşılığı olmaksızın birini öldürürse, toplumu yöneten kişi, suçlunun hayatına el koyma hakkına sahip olur. Çünkü toplumun dokunulmaz bir ferdini ortadan kaldırmış, eksiltmiştir. Bunun haddi (cezası) olan idam, toplumun malik olduğu hakka dayanan nefesine yönelik bir tasarruftur. Yine eğer biri sağlam koruma altındaki çeyrek dinar tutarında bir malı çalarsa, topluma zarar vermiş olur. Şeriatın getirdiği bir kamusal güvenlik perdesini yırtmış ve güvenlik korumasını ortadan kaldırmış olur. Bu suçun cezası (haddi) olan el kesme, aslında toplumu yöneten yetkilinin hırsızın suçuna karşılık onun hayatıyla ilgili yönlerinden birine el koyması anlamını taşır. Bu yön, elin kapsamı altında bulunan yöndür ki, toplumu yöneten yetkili bu yöndeki özgürlüğü ve aracını ortadan kaldırarak onda tasarruf eder. Şeriatlerde ve farklı sünnetlerdeki muhtelif ceza türleri bu örneklerle karşılaştırılarak değerlendirilebilir. Buradan ortaya çıkıyor ki, topluma karşı işlenen suçlar ve cürümler bir tür köleliği ve kulluğu suçlunun üzerine çeker. Bundan dolayı kul, cezalandırmanın ve cezanın en açık mısdağı ve örneğidir.

*Bu yüzden Kur'ân'da "Eğer onları azaba çarptırırsan, onlar
senin kullarıdır." (Mâide, 118) buyrulmuştur.*

*Bu anlam için farklı şeriatlarda ve sünnetlerde değişik örnekler
var. Nitekim Kur'ân'da Yusuf Peygamberin, buğday ölçme tasını
kardeşinin çuvalına koyup onun yanına dönmesini sağlamaya
çalışması şöyle anlatılıyor: "Görevliler, 'Eğer yalan söylüyorsanız,
size göre hırsızlığın cezası nedir?' dediler. -Yani eğer hükümdarın
ölçü kabını çalmayı inkâr etmeniz yalan ise- Yusuf'un kardeşleri,
'Hırsızlığın cezası tası yükünde bulduğunuz kimsenin karşılık olarak
tutulmasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırıyoruz. -Yani biz
hırsız kendisini rehin alarak cezalandırıyoruz- Yusuf öz kardeşinin
heybesinden önce üvey kardeşlerinin heybelerini aradı. Sonra tası
öz kardeşinin heybesinden çıkardı. Biz Yusuf'a böyle bir plâna
başvurmayı ilham etmiştik... Yakub'un oğulları dediler ki: 'Ey vezir,
bu kardeşimizin ileri derecede yaşlanmış, ihtiyar bir babası
var. Onun yerine içimizden birini alıkoy. Görüyoruz ki, sen iyilik
sever bir adamsın.' -Bu istek birini başkasına karşılık tutarak bir*

502

*tür fidye vermektir. - Yusuf, 'Çalınan eşyamızı heybesinde bulduğumuz
kimseden başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız. Yoksa
zalimlik etmiş oluruz.' dedi." (Yûsuf, 74-79)*

Kimi zaman katil, esir alınarak köle yapılır. Kimi zaman ailesinden bir kadını fîdye olarak verir. Kızı, kız kardeşi ve eşi gibi. Fidyeye olarak evlendirme geleneği, günümüzde bile çevremizdeki aşiretlerde ve kabilelerde geçerlidir. Çünkü bu geleneği uygulayanlara göre evlenmek kadınlar için bir tür kölelik ve esarettir.

Bundan dolayı kimi zaman itaat eden kişi itaat ettiği kişinin kölesi, kulu sayılır. Çünkü adam, itaat etmekle iradesi itaat ettiği kişinin iradesine bağımlı hâle geliyor. O artık irade özgürlüğünden yoksun bir mülktür. Şu ayetlerde buyrulduğu gibi: "Ey insan oğulları, size and vermedim mi ki, şeytana kul olmayın, o sizin apaçık düşmanınızdır." (Yâsîn, 61) "Nefsinin arzularını ilâh edineni gördün mü?" (Câsiye, 23)

Toplum veya toplumu yöneten yetkili, nasıl cezalandırılacak suçluya el koyuyorsa, bunun karşıtı olarak ödüllendirilmesi gereken itaatkar bir kişi itaatinin karşılığı olan ödül oranında toplumdan veya toplumu yöneten yetkiliden alacaklı olur. Çünkü toplum veya toplumu yöneten yetkili, itaatkâr yükümlünün özgürlüğünü yükümlülük oranında eksiltmiştir. Bu eksikliği tamamlamaları gerekir.

Bu anlattığımız ilke "Vaadi yerine getirmek gereklidir; ama tehdidi gerçekleştirmek gerekli değildir." şeklindeki meşhur sözün sırrını oluşturur. Şöyle ki, vaadin efendilik-kulluk çerçevesindeki

içeriği, itaati ödüllendirmektir. Buna karşılık tehdidin içeriği suça karşılık ceza vermektir. Ödül, itaat edenin yetkili üzerindeki hakkı ve yetkilinin borcu olduğu için yetkilinin o hakkı vermesi ve borcunu ödemesi gerekir. Fakat ceza, bunun tersine yetkilinin suçlu yükümlünün üzerindeki hakkıdır ve insanın kendi mülkünde mutlaka tasarrufta bulun-massı ve hakkından mutlaka yararlanması gerekli değildir. Bu söylediklerimizin devamı vardır, yerinde açıklanması gerekir.

2- Affetmek ve Bağışlamak

Az önce söylediklerimizden şu sonuca vardık: Suça ceza vermemek caizdir, ama itaati ödüllendirmemek caiz değildir. Bu

..... 503

memek caizdir, ama itaati ödüllendirmemek caiz değildir. Bu kural, belirli oranda fitrî bir hükümdür ve şu gerçeğe dayanır: Ceza, suça muhatap olanın suçlu üzerindeki hakkıdır ve hakkı almak her zaman gerekli değildir.

Yalnız hakkı almak nasıl her zaman gerekli değilse, her zaman almamak da caiz değildir. Yoksa hakkın sabit olması ile ilgili

fitrî hükmü geçersiz olur. Çünkü hiçbir zaman etkisi ve sonucu olmayan bir şeyin sabit olmasının anlamı yoktur. Üstelik ceza hakkını kökten kaldırmak, sosyal yapıyı korumak için konmuş kanunları ortadan kaldırmak anlamına gelir ki, hiç şüphesiz kanunları ortadan kaldırmak toplumu yıkmak demektir.

Suçların affedilmesinin caiz olduğu hükmü genel olarak sabittir, fakat mesele şartlara bağlıdır. Eğer affi gerektirecek, anlamlı bir sebep varsa af caizdir. Yoksa toplumun yapısını ve insan mutluluğunu koruyan kanunlara saygı göstererek ceza vermek gerekir.

İsa Peygamberin sözlerini nakleden şu ayet buna işaret etmektedir:

"Eğer onları affedersen, şüphe yok ki sen üstün iradeli ve hikmet sahibisin." (Mâide, 118)

Kur'ân'da ilâhî hikmetin geçerli saydığı şu iki sebepten söz edilmektedir:

Bu sebeplerin biri kulun Allah'a tövbe etmesidir. Bu tövbe küfürden imana dönmeyi de, günahkârlıktan itaatkârlığa yönelmeyi de içerir. Bunun böyle olduğunu dördüncü ciltte tövbeden söz ederken belirtmiştik. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Benden taraf onlara de ki: 'Ey nefislerine karşı aşırı giden kullarım, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Allah bütün günahları affeder. O affedici ve merhametlidir. Size azap gelip çatmadan Rabbinize dönün, ona teslim olun. Sonra size yardım edilmez. -Bu tövbe, küfürden imana dönme anlamındaki tövbedir. Çünkü bu tövbeyi yapmayanlara hiçbir yardımcının ve şefaatinin faydalı olamayacağını

*vurgulayan bir tehdit içeriyor.- "Ansızın ve hiç farkına varmadığınız
bir sırada size azap gelmeden önce Rabbinizden size
indirilenin en güzeline uyun." (Zümer, 53-55) Bu da günahattan itaate
dönme anlamındaki tövbedir. Çünkü burada şefaatin fayda vermeyeceğinden
söz edilmiyor.*

*Bir başka ayette de şöyle buyruluyor: "Allah'ın kabulünü üzerine
aldığı tövbe, ancak bilgisizlikle kötülük yapanlar ve sonra
yakın zamanda tövbe edenler içindir. İşte Allah'ın rahmetiyle on*

504.....

*lara dönüp tövbelerini kabul ettiği kimseler bunlardır. Allah her
şeyi bilendir, hikmet sahibidir. İçlerinden birine ölüm gelip çatıncaya
kadar kötülükleri yapıp, 'Ben şimdi tövbe ettim.' diyenler ve
kâfir olarak ölenler için tövbe yoktur. İşte onlar için acı bir azap
hazırlamışsızdır." (Nisâ, 17-18)*

*Af sebeplerinin ikincisi kıyamet günündeki şefaattir. Yüce Allah
şöyle buyuruyor: "Onların Allah dışında taptıkları sözde ilâhlar
şefaet etme yetkisine sahip değildirler. Yalnız hakka şahit olup
da (Allah'ın mutlak hâkimiyetini) bilenler hariç." (Zuhruf, 86)
Kur'ân'da şefaet konusuna değinen daha birçok ayet vardır. Birinci*

ciltte şefaât konusunu enine boyuna incelemiştik.

Kur'ân'ın değişik yerlerinde sebebi belirtilmeksizin afftan söz ediliyor. Fakat eğer o ayetler üzerinde iyi düşünülürse belirli bir oranda gözetilen faydanın ne olduğu anlaşılır. Gözetilen fayda dinî faydadır. Şu ayetlerde buyrulduğu gibi: "Ama yine de sizi affetti. Allah müminlere karşı gerçekten lütfkârdır " (Âl-i İmrân, 152) "Gizli konuşmanızdan önce sadaka vermenizden korktunuz mu? Madem ki (bunu) yapmadınız ve Allah da sizi affetti öyleyse artık namaz kılın, zekât verin, Allah'a ve Elçisine itaat edin." (Mücâdele, 13) "Allah, Peygamberin ve o zor anda onun peşinden giden muhacirler ile ensarın tövbelerini kabul etti. O sırada onlardan bir grubun kalpleri, kaymanın eşiğine gelmişti. Arkasından Allah onların tövbelerini kabul etti. Çünkü o, onlara karşı şefkatli ve merhametlidir." (Tevbe, 117) "(Bu cinayetlerinin sonucunda) hiçbir fitne olmayacağını sandılar. Gözleri kör, kulakları sağır oldu. Sonra Allah onlara dönerek tövbelerini kabul etti. Sonra yine kör ve sağır oldular, elbette onların çoğu." (Mâide, 71) "İçinizden eşlerine zihar edenler bilmelidirler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak onları doğuran kadınlardır. Onlar çirkin ve yalan bir söz söylüyorlar. Şüphe yok ki, Allah, bağışlayıcı ve affedicidir." (Mücâdele, 2) "Ey inananlar! İhramlı iken av öldürmeyin... Allah geçmiştekini affetmiştir. Fakat kim tekrarlarsa, Allah ondan

öç alır. Allah şüphesiz güçlü ve öç alıcıdır." (Mâide, 95)

Bu ayetlerde ilâhî affın çeşitli örneklerinden söz ediliyor. Bu ayetlerde sözü edilen afların özelliklerine ayetlerin incelendiği yerlerde değinilmiştir.

..... 505

"Allah seni affetsin, niçin onlara izin verdin?" (Tevbe, 43) ayeti, yukarıdaki örneklerin kategorisine girmez. Çünkü bu ayetteki af, 'Allah seni affetsin, niye şu işi şöyle yaptın?' şeklindeki sözümüz gibi bir duadır. Bunun tersten benzeri "O düşündü, ölçtü-biçti. Kahrolası nasıl ölçtü-biçti?" (Müddesir, 19) ayetidir. "Biz sana apaçık bir fetih verdik ki, Allah senin (fetihten) önceki ve sonraki bütün günahlarını bağışlasın." (Fetih, 2) ayeti de yukarıdaki ayetlerle aynı kategoriye girmez. Affın, Peygamberimize (s.a.a) Mekke fethinin bağışlanmasının uzantısı mahiyetindeki bir sonucu olarak zikredilmiş olması bunun delilidir. Çünkü günah anlamındaki suçun affedilmesi ile fetih arasında bir ilişki yoktur. İnşallah yeri geldiğinde bu meseleyi geniş bir şekilde açıklayacağız.

3- Affın Dereceleri

Af, cezayı gerektiren bir suçla bağlantılıdır ve cezanın da daha

önce belirttiğimiz gibi geniş bir çerçevesi, muhtelif ve farklı dereceleri vardır. Buna bağlı olarak cezanın derece farklılıklarına bağlı bir şekilde affın da farklılık dereceleri vardır. Bu farklılık, sadece günahın kendisinden, yani hareketin doğurduğu kötü sonuçtan kaynaklanmaz. Bu husustaki farklılık, inkâr edilmez açıktır. Ceza, yani davranışın karşılığı olan ceza ve ödül, davranışın doğurduğu sonucun ağırlığı ile ölçülür.

Bu incelememizde mutlaka irdelenmesi gereken konu, suçun kendisi, onun derecelerinin farklı olduğu gerçeği ve bir de bu hususta fitrî aklın bizi ulaştırdığı sonuçtur. Gerçi incelememiz Kur'ân'a dayalıdır ve amacı ilâhî kitabın bu gerçeklerle ilgili bakış açısını tespit etmektir, fakat yüce Allah, Kur'ân'da belirttiği gibi, bize akıllarımızın kapasitesine göre ve eşyayı düşünce ve pratik alanda ölçmekte kullandığımız fitrî ölçülere göre hitap eder. Bu kitabın çeşitli incelemeleri sırasında bu gerçeğe işaret etmiştik. Yüce Allah birçok açıklamalarında aklın ve düşüncenin desteğine başvurmuş ve sözlerinin amacını bunlarla teyit etmiştir. Bu anlamda "Aklınızı çalıştırmaz mısınız?", "Düşünmez misiniz?" vb. şeklinde birçok buyruğuna rastlarız.

Sağlıklı aklı bir değerlendirme şunu ortaya koyuyor: İnsan toplumunun bağlantılı olduğu ve saygı gösterdiği ilk şey, uygulamaya

yönelik hükümlerle toplumun saygı duyduğu geleneklerdir. Bunlar sürekli biçimde uygulanarak insanî amaçları korunur ve insan toplumunu hayatında mutluluğa erdirir. Sonra da ceza hükümleri yürürlüğe konar ve bu kanunlara göre toplumun kanunlarını çiğneyenler cezalandırılırken bu kanunlara uyanlar ödüllendirilir.

Bu aşamada suç denince sadece yürürlükteki kanun metinlerini çiğneme eylemleri kastedilir ve mutlaka suçun sayısı, kanun maddesinin sayısı ile eşit olur. Suç denince Müslümanların aklına ilk gelen anlam budur. Kötülük, masiyet, cürüm, hata, fasıklık gibi suçla yakın anlamı olan kelimeleri işitince de ilk aklımıza gelen bu olur.

Fakat mesele bu kadarla bitmez. Çünkü yürürlükteki hükümler uy-gulanınca, gözetilince ve korununca toplumu, kendileri ile uyumlu, toplumun amacı ile bağdaşan bir ahlâk ve vasıflara götürür.

Bu ahlâk ilkelerine toplum, faziletler (erdemler) adını verir ve fertleri bunları edinmeye teşvik eder. Bu faziletlerin karşısında kötü sıfatlar yer alır.

Bu faziletler, geleneklerin ve toplumsal amaçların farklılığına

bağlı olarak farklılık gösterir, ama yürürlükteki kanunların ürünleri olduğu kesindir.

Gerçi bu ahlâkî faziletler ruhî (psikolojik) vasıflardır, toplumlarda pratiğe yansıtılmalarının güvencesi yoktur, ayrıca meleke (alışkanlık)

niteliğinde oldukları için dolaysız olarak iradeye bağlı değildirler; fakat gerçekleşmeleri, yürürlükteki kanunları sürekli biçimde uygulamaya veya bu kanunları sürekli biçimde çiğnemeye bağlı olduğu için kanunları uygulamanın kendisi, bu faziletlerin pratiğe yansıtılmalarının teminatıdır. Ayrıca itici teminatları olan sürekli kanuna bağlılığın iradeye dayalı bir eylem olması sebebi ile de iradeye dayalı sayılırlar. Bunların yanı sıra bunların yiğitlik, iffet ve adalet gibi faziletli ahlâkla ilişkili aklî emirlerle, korkaklık, sinirlilik, tepkisizlik, hayâsızlık ve zu-lüm gibi ahlâkî rezilliklerden alıkoyan aklî yasaklar içerdikleri tasavvur edilir. Ayrıca bunlar için akla dayalı ödül ve ceza diye adlandırılan cezalar ve ödüller tasavvur edilir. Övme ve yerme gibi.

Kısacası, bunlarla yukarıdaki aşamanın üzerinde yer alan bir başka suç aşaması karşımıza çıkar. Bu aşama, ahlâkî hükümleri

ve bu hükümlerle bağlantılı aklî emirleri çiğneme aşamasıdır.

Bu aklî emirlerin emirler olarak sayılmasının sebebi, gerekli gördükleri davranış ile akıl arasındaki sıkı çağrışımdır. Ortada davranışın

gerekliliğine hüküm veren ve onu emreden bir hâkim var

ki, o da insan aklıdır. Akla uygun yasaklara yasak demek de buna

benzer. Bütün çağrışım örneklerinde aynı yaklaşımı sergileriz. Eğer

aralarında sıkı çağrışım ilişkisi bulunan davranışların birini

yaptığımızı farz eder ve gerekli sayarsak, hiç düşünmeden onun

yapışık ikizi gibi gördüğümüz diğer davranışın yapılmasını emreder

ve onu da gerekli görürüz, onu yapmamayı o akla uygun emri

çiğneme ve sorgulanmayı gerektiren bir suç sayarız.

Buradan başka bir husus ortaya çıkıyor ki, o da şudur: Bu ahlâkî

faziletler mutlaka yerine getirilmeleri gereken farzları içerirler.

Tıpkı bunun gibi kötü sıfatlar da haramlar içerirler. Bunların yanı

sıra ziynet ve güzel görünüm kazandırma konumunda olan bazı

müstehap ve mendup olan hususlar da içerirler. Bu menduplar

gerçi akla dayalı emirlerle bağlantılı hoş görülen güzel edeplerdir;

ama eğer aramızda seçkin nitelikli biri var sayılırsa, bu faziletlerle

sıkı sıkıya bağlantısı olan o edepler, aslında mendup oldukları

hâlde o yüksek seviyeli kişi için akla dayalı emir niteliği kazanırlar.

Adam var sayılan yüksek kapasitesinin hakkını versin diye kendisine

bu ek yükler yüklenir.

Bunu şöyle bir örnekte açıklayabiliriz: Mütevazı bir hayat yaşayan bir bedevî düşünelim. Bu kimse şehirlerdeki ortalama hayatın uzağında olan bir hayat düzeyinde yaşadığı için sadece aklının erdiği ve kavrayabildiği zarurî toplumsal hükümlerden ve genel geleneklerden sorumlu tutulur. Bu kişi zaman zaman eğer çirkin işler yaparsa veya kaba sözler söylerse, şehirli kimseler onun yaptıklarına göz yumarlar. Anlayışının kısıtlılığı ve kalabalıkların yaşadıkları yerleşim birimlerinden uzakta oturması yüzünden onu mazur görürler. Çünkü yoğun yerleşim birimlerinde âdetlerin ve geleneklerin sürekli tekrarlanmaları, böyle yerlerde oturanlar için en güzel öğretmen olur.

Bunun yanı sıra ortalama şehirliler de toplumun seçkin fertlerinin sorumlu tutuldukları edep inceliklerinden sorumlu tutulmazlar. Çünkü bu seçkin kimseler ince kavrayışlı ve zarif edepli kimselerdir. Ortalama insanlar edep inceliklerini ve sözle veya fiille ilgili

508

nezaketleri gözetmedikleri zaman mazur görülmelerinin sebebi, anlayış kapasitelerinin ancak yapabildikleri işler düzeyinde olmasıdır. Böyle kimselerin farkında oldukları edep kuralları, yapabildiklerinden

ibarettir. Kapasiteleri bu bilinçlerinin kapasitesi ile sınırlıdır.

Böyleleri için normal sayılan uygunsuz hareketler ve sözler, seçkin kimseler için kınama sebebi olur. Bu seçkin kimseler basit bir dil sürçmesi, hafif bir hareket gecikmesi, bir anlık bir dalgınlık, yersiz bir işaret veya göz kırpmaya yüzünden kınanırlar. Böyle şeylerin hepsi onlar için suç sayılır. Yalnız bu suç dinî veya dünyevî kanunların maddelerine aykırı davranmak anlamında değildir. Onlar arasında "İyilerin iyilikleri, mukarreblerin (Allah'a yakın kimselerin) kötülükleridir" vecizesi yaygındır.

Gelişme yolunda ulaşılan aşama ilerledikçe, bu kapasiteye ulaşılmadan önce fark edilmeyen, sıradan yükümlü kişilerin hissetmedikleri ve yetkilerin kovuşturma ve soruşturma konusu yapmadıkları suçlar ortaya çıkar.

Titiz incelemelerin sonuçlarına göre bu durum sevgi ve nefret aşamalarında ortaya çıkan hükümlerde doruğa varır. Nitekim nefret gözü -özellikle öfke hâlinde- bütün iyi davranışları kötü ve kınanmaya lâyık diye görür. Seven kimse de aşka daldığında, kara sevdaya düştüğünde kalbinin sevdiğinden en ufak bir şekilde gafil kalmasını büyük bir suç sayar. Bütün davranışlarını ve eylemlerini sevgilisine yöneltmiş olmasını yeterli görmez. Çünkü sevgilisine dönük bütün davranışlarını kalbinin ona yönelik olması oranında

değerli kabul eder. Eğer bir kalp gafleti ile sevdiğinden koparsa, sevdiğine sırt çevirmiş, onun hatırasından kopmuş ve bu yüzden kalp temizliği bozulmuş diye düşünür.

Böyle bir kimse yeme-içme gibi hayatın zarurî faaliyetleriyle meşgul olmayı bile suç ve sevgiliye ihanet sayar. Şöyle düşünür: Evet, bu faaliyetler her insanın zorunlu olduğu kaçınılmaz faaliyetlerdir; fakat zorunlu faaliyetlerin her biri özü itibari ile iradîdir. Buna göre bu faaliyetlerle meşgul olmak, sevgiliden başkası ile meşgul olmak, ona sırt çevirmektir ki, bu suçtur. Bundan dolayıdır ki, aşıkların, kara sevdalıların, ümitsiz mahzunların ve bu tür duygusal bir derde kapılmış olanların yemeden, içmeden ve benzeri

..... 509

biyolojik faaliyetlerden kesildiklerini görürüz.

Peygamberimiz (s.a.a) tarafından söylendiği iler sürülen şu söz de bu anlamda yorumlanmalıdır: "Kalbim bazı duyguların baskısı altında kalıyor. Bu yüzden günde yetmiş kere Allah'tan af diliyorum."

Bir bakıma şu ayetleri de bu anlamda yorumlamak mümkündür:

"Günahlarından af dile ve akşam-sabah Rabbine hamdederek onu noksanlıklardan tenzih et." (Mü'min, 55)

"Rabbine hamdederek onu noksanlıklardan tenzih et. Hiç şüphesiz

O, tövbeleri kabul edendir." (Nasr, 3)

*Kur'ân'da Nuh, İbrahim, Musa ve Muhammed peygamberlerden
nakledilen şu sözleri de bu anlamda yorumlamak gerekir.*

*Meselâ Hz. Nuh şöyle demiştir: "Rabbim, beni, ana-babamı ve evime
mümin olarak girenleri affeyle." (Nûh, 28) Hz. İbrahim de şöyle
bir duada bulunmuştur: "Ey Rabbimiz, hesaba durulacağı gün
beni, ana-babamı ve müminleri affeyle." (İbrâhîm, 41) Hz. Musa ise
kendisi ve kardeşi Harun hakkında şöyle bir dua etmiştir:*

*"Rabbim, beni ve kardeşimi affeyle, bizi rahmetinin kapsamına
al." (A'râf, 151) Peygamber efendimizden (s.a.a) de şöyle nakledilmiştir:*

*"İşittik ve itaat ettik, Rabbimiz bağışlamamı dileriz; dönüş
ancak sanadır." (Bakara, 275)*

*Çünkü peygamberler masum oldukları için günah yapmaları,
dinî hükümlerden birine aykırı davranma anlamında suç işlemeleri
mümkün değildir. Zira onlar insanları bu hükümlere çağırmak
için gönderildiler. Sözleri ile ve uygulamaları ile bu hükümleri tebliğ
etmek için uğraşıyorlar ve Allah tarafından onlara itaat edilmesi
farz kılınmıştır. Günah işlemeyeceğinden emin olunmayan birine
itaat edilmesini farz kılmak anlamsız olur ki, Allah'ı böyle bir
şeyden tenzih ederiz.*

*Kur'ân'da bazı peygamberlerin zulüm gibi kötülükleri itiraf
ettikleri şeklindeki ifadeleri de bu anlamda yorumlayabiliriz.*

Yunus Peygamberden nakledilen şu sözler gibi: "Senden başka ilâh yoktur, seni noksanlıklardan tenzih ederim. Ben zalimlerden biri oldum." (Enbiyâ, 87) Çünkü peygamberlerin bazı mubah hareketleri kendileri için günah sayarak bunlar için Allah'tan af dilemeleri nasıl caiz ise, bu günahları kendileri hesabına zulüm saymaları da caizdir. Çünkü her günah bir zulümdür.

510

Daha önce söylediğimiz gibi bu tür sözlerin bir başka yorumu da vardır. Bu da bu ifadelerde geçen zulüm sözünden kişinin kendisine zulmetmiş olmasının kastedilmiş olmasıdır. Nitekim, Hz. Âdem ile eşinin şu sözlerindeki zulümden kastedilen anlam budur:

"Rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Eğer sen bizi affetmez, bize merhamet etmezsen kesinlikle hüsrana uğrayanlardan oluruz."

(A'râf, 23)

Sakın şöyle sanılmasın: Biz herhangi bir ayetin şöyle şöyle yorumu var, dediğimiz zaman bu yorumların ayetlerin zahirine ters düştüğünü kabul ediyoruz. Arkasından kelimelere verilebilecek başka bir anlam uyduruyoruz ve ayetleri de bu anlama uyarlıyoruz ve bu zorlamaya mezhebimizin görüşlerini haklı çıkarmak ve taassup kaynaklı bir zorunluluktan dolayı başvuruyoruz.

Bunun böyle olmadığının delili, bu kitabın ikinci cildinde yer

alan peygamberlerin masumiyeti (yanılmazlığı) konulu objektif incelememizdir.

O araştırmada sadece ayetlerin kendilerini irdeledik,

Kur'ân'a yabancı ve garip önermelere dayanmadık.

Orada ve başka yerlerde şu gerçeği vurguladık. Kur'ân'ın zahirî anlamı, sadece inceleme konusu cümlelerin basit şekilde anlaşılması ile belirlenemez. Cümlelerin bulunduğu yerin karineleri de zahirî anlamı etkiler. Bu karineler cümlelerin yanı başında olabileceği gibi, başka bir ayetin manasına açıklık getiren bir ayet gibi cümlelerin uzağında bir yerde de olabilir. Özellikle yüce Allah'ın sözleri hakkında bu kural da-ha da önemlidir. Çünkü bu sözler birbirini tamamlayan bir bütündür. Birbirlerine şahitlik ederler ve birbirlerini doğrularlar.

Bazı tefsirciler ve kelâmcılar bu inceliği gözden kaçırdıkları için ayetlere zahirî anlamları ile bağdaşmayan bir anlam yükleme anlamında tevildiliğe kaçmışlardır ve bu çarpıtmaya özellikle mezheplerine ters düştiklerini sandıkları ayetlerde başvurmuşlardır.

Bu kimselerin Kur'ân'ın ayetlerini birbirinden kopardıkları ve her parçayı pazardaki sıradan bir esnafın diğer bir esnafın sözünü anladığı gibi bir basitlikle yorumladıkları görülür. Böyleleri meselâ,

"Hani o artık kendisini sıkıntıya uğratmayacağımızı sanmıştı."

ayetini işittikleri zaman ayette sözü edilen Yunus Peygamberin, hâşâ Allah'ın kendisini yakalamaya gücü yetmeyeceğini sandığı

veya kesinlikle böyle düşündüğü şekilde bir yorum yapıyorlar. Bu arada bir sonraki ayette "Biz müminleri böyle kurtarız." (Enbiyâ, 88) ifadesi ile Yunus Peygamberin mümin sayıldığını görmezden geliyorlar. Çünkü Allah'a tereddütle veya kesinlikle acziyet izafe etmek şöyle dursun, onun gücü hakkında şüphe eden kimse imansız olur.

Yine onlar, "Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmek için..." ayetini işittiklerinde, bu ifadeyi Peygamberimizin (s.a.a), tıpkı bizden biri gibi, fikhî meselelere konu olmaya dayanak oluşturan Allah'ın emirlerinden veya yasaklarından birine aykırı davrandığı ve Allah'ın onu affettiği şeklinde anlarlar.

Bu kimseler "Sana apaçık bir fetih verdik." (Fetih, 1) şeklindeki ayetle bu ayet arasında bağlantı kurmaya yönelik bir düşünce zahmetine bile katlanmazlar. Oysa eğer böyle bir düşünce çabasına girişselerdi, burada sözü edilen günahla bu günaha bağlı af, bizim için söz konusu olan günah ve bizim günahlarımız ile ilgili af gibi olsaydı, bu af ile Mekke'nin fethi arasında sebep-sonuç bağlantısı kurmanın anlamsız olacağını açıkça görürlerdi. Ayrıca "Sana yönelik nimetini tamama erdirmesi, seni doğru yola iletmesi

ve Allah'ın seni güçlü bir şekilde desteklemesi için..." (Fetih, 3)
şeklindeki ayeti bu ayete atfetmenin anlamsız olacağını fark ederlerdi.

Yine bu kimseler Âdem, Nuh, İbrahim, Lut, Yakup, Yusuf, Davud, Süleyman, Eyyub ve Muhammed (Allah'ın selâmı hepsine olsun) peygamberler ile ilgili kıssalarda anlatılan ve bu peygamberlerin ayak sürçmeleri olduklarını sandıkları olayları içeren ayetleri işittiklerinde, hemen bu peygamberlere dil uzatırlar, onlara karşı edepsizlik yapmak-tan çekinmezler. Oysa yönelttikleri suçlamalara asıl kendileri müste-haktırlar ve edepsizlik gibi de bir ayıp yoktur.

Bu kimselerin nasipsizlikleri ve çarpık görüşlülükleri, o kadar ileri gitmelerine yol açtı ki, âlemlerin Rabbi olan Rablerini tahrif edilmiş Tevrat'ın ve İncillerin tanımladığı Rabbe dönüştürdüler. Bu tahrif edilmiş kitaplarda tanımlanan Rab, somutlaşmış bir gizli güçtür ki, zorbaca arzularını ve öfkelerini tatmin etmekten başka bir şey düşünmeyen bir diktatör ülkesini nasıl yönetiyorsa, varlık mekanizmasını öyle yönetiyor. Böylece Rablerinin yüceliğini bil

512.....

mekten uzak kaldılar.

Arkasından peygamberlerin yücelikleri hakkında da yanıldılar. Onların erişilmez ruhî derecelerini ve gerçek yüce makamlarını göz ardı ettiler. Böylece o kutsal ve tertemiz ruhlar, onların çarpık

bakış açıları ile, insanlık şerefi adına sadece kuru bir isim taşıyan alçak ve şirret nefislere benzediler. Öyle ki, biri falâncayı öldürüyor, öbürü filâncanın ırzına göz diyor ve bu yolla malına el koymaya çalışıyor.1 Oysa bu kimseler bu cahilliklerine rağmen böylesine şaibeli kimselerin dünya işlerini idare etmelerine, bir gün bile evlerinin ve ailelerinin sorumluluğunu üstlenmelerine razı olmazlar.

Böyleyken nasıl oluyor da bu ağır ayıpların yüce Allah'a isnat edilmesine razı olabiliyorlar? O alîm ve hakîm olan Allah ki, peygamberlerini kullarına, artık söyleyecekleri bir sözleri, ileri sürecekleri hiçbir bahaneleri kalmasın diye gönderdi. Peki, eğer bir peygamberin küfretmesi, facir olması, insanları müşrikliğe ve putperestliğe çağırması, sonra da bunlardan sıyrılıp yaptıklarını şeytanın üzerine atması caiz görülürse bir kâfire, bir fasıka nasıl susturucu bir delil sunulmuş olabilir?!

Bu kimselere Allah'ın peygamberlere bağışladığı masumiyet hakkında, onlara sunulan yüce dereceler ve erişilmez ruhî üstünlükler hakkında bazı örnekler sayıldığı zaman, bu örnekleri Allah'a ortak koşmak ve kullara aşırı sıfatlar yakıştırmak şeklinde değerlendirerek hemen, "De ki, ben sadece sizin gibi bir insanım."

(Kehf, 110) ayetini okumaya koyulurlar.

Onların peygamberlerin üstünlüklerini reddetmeleri bir bakıma isabetlidir. Çünkü onların yüce Allah ile ilgili tasavvurları ve O'-

na yakıştırdıkları zatî ve fiilî sıfatlar peygamberlere izafe ettikleri makamlardan daha düşüktür, derece ve değer bakımından daha aşağıdadır. İslâm'ın ve Müslümanların karşılaştıkları bütün bu musibetler Ehlikıtab'ın, özellikle Yahudilerin rivayetler üzerindeki çarpıtmalarının ve yanıltma çabalarının sonucudur.

Onlar bu desiseleri ile İslâm inancını çığrından çıkardılar. Al-

1- Bunların Davud, Süleyman, İbrahim Lut ve diğer peygamberler hakkındaki rivayetlerine göz atarlar bu tür örneklerle karşılaşır.

..... 513

lah'ın hiçbir benzerinin olmadığı ilkesini şöyle çarpıttılar: O zorba bir insan gibidir. İnsanlar yaptıklarından sorumlu iken O kendini özgür ve yaptıklarından sorumsuz görür. Sonuçların sebepleri izlemeleri, öncüllerin sonuçları doğurmaları, maddî ve manevî varlık özelliklerinin etkilerini ortaya koymaları, bütün bunlar tesadüfidir, gerçek bir ilişkiye dayanmazlar.

Yüce Allah Hz. Muhammed (s.a.a) ile peygamber gönderme geleneğini sona erdirdi. Yalnız Musa Peygamber ile konuştu. İsa Peygamberi ruh ile destekledi. Bütün bu özel tasarruflar bu peygamberlerin nefislerinin özelliğinden kaynaklanmıyor. Sadece Allah, onlara özellik tanımayı diledi diye bunlar oldu. Musa Peygamberin

elindeki asâyyla bir kayaya vurup oradan suyun fişkırması mucizesi, tıpkı bizden birinin elindeki değnekle bir kayaya vurması gibidir. Sadece Allah o kayaya vurma ile su fişkırttığı hâlde, bu kayaya vurma ile su fişkırtmıyor. Musa Peygamberin ölülere "Allah'ın izni ile ayağa kalkın" demesi, bizden birinin mezarlıkta "Allah'ın izni ile ayağa kalkın" diye seslenmesi gibidir. Yalnız Allah ötekileri dirilttiği hâlde berikileri diriltmiyor. Bu durum diğer mucizelerde de böyledir!

Bütün bunlarda tekvinî düzen toplumda yasa koyma düzeni ile karşılaştırılıp onunla bir tutuluyor. Oysa yasal düzenin dayanağı yasa koymaya, uzlaşmaya ve sözleşmeye dayanır. Bu da toplumun çerçevesini ve insan yığınlarının dünyasını aşmaz.

Eğer o tefsirciler ve kelâmcılar biraz kafalarını çalıştırsalardı ve günahın ilâhî emirlere ve yasaklara karşı gelmek şeklindeki bilinen anlamı ile ilgili ayetleri etraflı bir şekilde inceleselerdi, bilinen affın üzerinde olan başka bir af türünün farkına varırlardı.

Çünkü yüce Allah, Kur'an'ın değişik yerlerinde buyuruyor ki, onun "muhlesîn, yani ihlâslı kılınmışlar, seçilmişler" diye adlandırdığı, günah işlemeleri söz konusu olmayan masum kulları vardır.

Şeytan bu kullardan ümidini kesmiştir. Buna göre onların -bilinen anlamda- günahları olmadığı için bu tür günahlarla ilgili affa ihtiyaçları yoktur. Kur'an'da İbrahim, İshak, Yakup, Yusuf ve Musa

Peygamberlerin bu seçilmiş kullardan oldukları açıkça bildiriliyor. Meselâ İbrahim, İshak ve Yakup peygamberler hakkında, "Biz onları sadece ahiret yurdunu düşünen, gönülden bağlı kullar olarak seçtik." (Sâd, 46) buyruluyor. Yusuf Peygamber de, "O bizim seçkin

514

kılınmış kullarımızdandır." (Yûsuf, 24) diye tanıtılıyor. Musa Peygamber hakkında da "O seçilmiş bir kuldu." (Meryem, 51) buyruluyor. Öte yandan bu peygamberlerin Allah'tan af diledikleri naklediliyor. Meselâ İbrahim Peygamber, "Rab-bimiz beni ve anababamı affet." (İbrahîm, 41) diye dua ederken Musa Peygamber, "Rabbim, beni ve kardeşimi affet, bizi rahmetinin kapsamına al." (A'râf, 151) diyor. Eğer af, sadece bilinen anlamdaki günahlarla ilişkili olsaydı, bu peygamberlerin dua etmeleri yersiz olurdu. Evet, biri çıkıp şöyle diyebilir: Bu peygamberler hiçbir günahları olmadığı hâlde Allah'a karşı alçak gönüllü bir tavır takınarak kendilerini günahkâr sayıyorlar. Fakat bu itirazı yapan kimse, bu peygamberlerin bu görüşlerinde yanılmadıklarının, bu sözleri boşuna söylemediklerinin bilincine varması gerekir. Buna göre o seçkin kulları da kapsayan affın doğru bir anlamı vardır ve mesele ciddîdir.

Üstelik İbrahim Peygamberin (a.s), "Rabbimiz, beni, anababamı ve bütün müminleri hesaba durulduğu gün affet." şeklindeki duasında bütün müminlerin affı için de dua ediliyor ki, onların arasında Allah'ın muhles ve seçkin kulları da vardır. Nuh Peygamberin, "Rabbim, beni, ana-babamı, evime mümin olarak girenler ile kadın erkek bütün müminleri affeyle." şeklindeki duası da ifadenin mutlak olması sebebi ile seçkin kulları da kapsamaktadır. Oysa affedilmeye muhtaç olmayan günahı olmayanlar için af dilemek anlamsız olur.

Bütün bunlar şu gerçeğe dikkatimizi çekiyor: Affa bağlantılı günahlar için bilinen anlamdaki günahlar dışında kalan günahlar olduğu gibi affın da bilinen anlamdaki affın dışında kalan türleri vardır. Kur'ân'da İbrahim Peygamberin, "Hesaplaşma günü günahlarımı affedeceğini umduğum O'dur." (Şuarâ, 82) dediği naklediliyor. Herhâlde bu sebeple Allah, Kur'ân'ın bazı ayetlerinde rahmetten veya cennet an-lamına gelen ahiret rahmetinden söz ettiğinde daha önce aştan söz ediyor. Şu ayetlerde olduğu gibi:

"Rabbim, affet ve merhamet eyle." (Mü'-minûn, 118)

"Bizi affet, bize

merhamet eyle." (Bakara, 286) Âdem Peygamber ile eşinin şöyle dedikleri naklediliyor: "Eğer bizi affetmez, bize merhamet etmezsen..."

(A'râf, 23) Nuh Peygamberin şu sözleri naklediliyor: "Beni

affetmez, bana merhamet etmezsen..." (Hûd, 47)

..... 515

Yaptığımız açıklamalardan çıkan sonuç şudur: Günahın arka arkaya sıralanmış halkalar oluşturan değişik aşamaları olduğu gibi, affin günahın bu aşamalarına paralel çeşitli aşamaları vardır. Affin her aşaması ona paralel olan günahla bağlantılıdır. Her günah, her suç mutlaka bir ilâhî emir veya yasakla bağlantılı değildir ki, sıradan insanların basit anlayışları onu bilsin ve kavrasın. Tıpkı bunun gibi her af da bu tür bir günahla bağlantılı değildir.

Yaptığımız bu genel incelemeye göre ortaya çıkıyor ki, günahların ve affin dört aşaması vardır ve bu aşamalar şunlardır:

1- Mevlevî emir ve yasaklarla bağlantılı günahlar. Bunlar fer'i veya aslî bir şeriat hükmüne aykırı davranmaktan kaynaklanır. Daha genel bir deyişle bu günahlar dinî veya dinî olmayan herhangi bir kanun maddesine aykırı davranmaktan doğan günahlardır. Bu günahlar kendileri ile aynı hizada olan bir aflu bağlantılıdır.

2- Aklî ve ahlâkî hükümlerle bağlantılı günah ile bu günah türü ile bağlantılı olan af.

3- Edep hükümleri ile bağlantılı suç ve günah ile bu tür günahlarla bağlantılı olan af. Bu tür suçlar edep kurallarını gözeterek yaşayanlar için söz konusudur. Bu iki kısım, sıradan halkın anlayışına göre günah ve af sayılmayabilir. Belki de böyleleri bu kelimelerin sözünü ettiğimiz anlamlarda kullanılmalarını mecazî kullanım olarak kabul ederler. Oysa bu günah ve af türleri, mecazî anlamda günahlar ve aflar değildirler. Çünkü bunlara ait gerçek sonuçlar vardır.

4- Sevginin hükmettiği suç ve günah ile bununla bağlantılı olan af. Nefret ortamında da buna benzer bir suç ve afla karşılaşırız. Suçun ve affın bu türünü sıradan anlayış bu kısımlardan saymaz. Bu konudaki yanlış, bir hüküm hatasından kaynaklanmıyor. Bunun sebebi, böylesine sıradan kimselerin bu tür bir suçu ve onunla bağlantılı affı kavramakta ve anlamını seçmekte yetersiz kalmalarıdır.

Bu kısa görüşlülerden biri şöyle diyebilir: Bu suç ve günah anlayışı aşıkların, kara sevdalılarının ve satlıcan hastalığına yakalananların bir vehmi veya şairlere mahsus bir hayaldir; aklî bir gerçeğe dayanmaz. Böyle diyen kimse şu gerçeğin farkında değildir.

Bu tasavvurlar sosyal hayat yolunda birer vehim ve hayal olmalarına rağmen aynı zamanda kulluk yolunda Allah sevgisi ile bağlantılı gerçekler olurlar. Bu Allah sevgisi gerçeği, kalbi eritir, gönli coşturur, insanda Rabbinden başkasını düşünecek bir şuur, Rabbinin istediğinden başkasını isteyecek bir irade bırakmaz. Böyle bir coşkuya kapılan kimse açıkça görür ki, en hafif bir şekilde nefesine veya nefsinin arzularına yönelmesi büyük bir günah ve kalbi üzerinde ancak Allah'ın affetmesi ile kalkabilecek kalın bir perdedir. Nitekim şu ayette yüce Allah günahı, kalbin Allah'a tam olarak yönelmesini engelleyen bir perde saymaktadır: "Hayır, onların yaptıkları kötülükler kalplerinin üzerinde pas oldu. Hayır, onlar o gün Rablerinden perdelenmişlerdir." (Mutaffifin, 15) Bunlar, içinde gerçeklerle oyun oynanmayan, ciddi bir incelemenin verdiği sonuçlardır. Kulluklarında Allah sevgisi yolunda ilerleyen Allah dostları öyle ince günahlar ve öyle latif aflar görürler ki, genel incelemelerin onlara ermesi söz konusu bile değildir.

4- Günahsız Cezalandırma veya Af Olur Mu?

Toplumun akıllı kesiminin yöntemlerini inceleyen bir sosyolog şunu görür: İnsanlar cezayı ve cezalandırmayı iradeye dayalı yükümlülüklerle

dayandırırılar. Onlara göre insanın yükümlü olabilmesi için aklî dengesinin yerinde olması gerekir. Yükümlülüğün özü, mahiyeti ve sınırlarının belirlenmesinde, toplumdan topluma değişen başka şartlar da vardır. Fakat o şartları incelemek şu anda konumuzun dışında kalır.

Biz şimdi toplumda yaşayan insanların durumunun ortalamasına göre güzel ile çirkini, faydalı ile zararlıyı, iyi ile kötüyü birbirinden ayırma gücü olan aklı ele alacağız. İnsanlar sosyal bakış açısı ile insanda böylesine işlevi olan, aktif bir gücün varolduğu görüşündedirler. Oysa bilimsel incelemelerin zaman zaman vardıkları sonuca göre akıl, hayal ve hafıza gücü gibi insana bağışlanan doğal ve bağımsız güçlerden biri değildir. O tıpkı adalet gibi birçok gücün ortaklaşa faaliyeti ile ortaya çıkan bir melekedir. Farklılıklarına rağmen bütün toplumlar yükümlülüğün akıl denen bu melekeye dayalı olduğu, yükümlülüğün kesin uzantısı olan ödülün ve cezanın bu melekenin sonucu olduğu görüşündedirler.

..... 517

Buna göre aklî dengesi yerinde olan kimse itaati karşılığında ödüllendirilir ve suçu karşılığında cezaya çarptırılır.

Çocuklar, deliler, aptallar gibi aklî yeterliliği olmayanlar ile

bunlar dışında kalan bütün düşkünlere gelince, yaptıkları iyilikler ve günahlar karşılığında bunlara gerçek anlamda ödül ve ceza yoktur. Gerçi iyi davranışları karşılığında ödüllendirildikleri veya suçları karşılığında cezalandırıldıkları olur. Ama bu ödüller teşvik amacı ve bu cezalar da caydırma ve eğitim amacı taşır. Bu uygulama İslâm toplumu da dahil olmak üzere bütün toplumlarda yaygın biçimde geçerlidir.

Bu kimseler dünya hayatında yükümlülükleri yerine getirmek ve onlara uymamakla elde edilen mutluluk ve bedbahtlık bağlamında ne mutlu ve ne bedbahttırlar. Çünkü yükümlülükleri yoktur. Bunun sonucu olarak ne mutlu olmalarını sağlayacak ödülleri ve ne bedbaht olmalarına yol açacak cezaları olur. Sadece iyilikle teşvik ve kötülükle caydırıcı eğitime tabi tutulabilirler.

Peki, akli yeterli olmayanların durumu ahirette ne olacak? Ahiret hayatını İslâm dini ispat ediyor ve orada insanların mutlu ve bedbaht olmak üzere ikiye ayrılacaklarını vurguluyor. Başka bir deyişle ödüle lâyık görülenler ile cezaya çarpılanlar diye ikiye bölünecek olan insanların bir üçüncü kesimi olmayacak. Kur'ân'ın bu konu ile ilgili verdiği bilgiler özet niteliğindedir ve ayrıntılı değildir. Çünkü bu kimselerin dünyadan sonraki durumlarının akıl aracılığı ile ayrıntılı şekilde belirlenmesinin yolu yoktur. Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor:

"Savaşı katılmayanların bir başka bölümü daha var ki, onların işleri doğrudan doğruya Allah'ın iradesine kalmıştır. O onları ya azaba çarptırır veya tövbelerini kabul eder. Allah her şeyi bilen ve hikmet sahibidir." (Tevbe, 106)

"Melekler, nefislerine zulmedenlerin canlarını alırken, 'Ne yapmakta idiniz?' derler. Bunlar, 'Biz yeryüzünde çaresiz ve zayıf bırakılmış (mustazaflar) idik.' diye cevap verirler. Melekler de, 'Allah'ın yeri geniş değil miydi? Onda hicret etseydiniz ya!' derler. İşte onların varacağı yer cehennemdir. Orası ne kötü bir varış yeridir. Ancak erkekler, kadınlar ve çocuklardan âciz olup zayıf bırakılanlar, hiçbir çareye gücü yetmeyenler ve hiçbir yol bulamayanlar müstesnadır. İşte bunları, umulur ki, Allah affeder. Allah çok affedici ve bağışlayıcıdır."

518

(Nisâ, 97-99)

Görüldüğü gibi bu ayetler, ezilmiş zavallıların (mustazafların) affedilmelerini ve tövbelerinin kabul edilmesini içeriyor. Oysa günah olmayan yerde af olmaz.

Ayrıca azaba çarpılmalarından da söz ediliyor ki, yükümlülüğü

olmayan azaba çarptırılması da söz konusu değildir. Yalnız yukarıda anlattığımız gibi suçun, affın, cezanın ve ödülün farklı dereceleri ve aşamaları vardır. Bunlardan bazıları mevlevî veya akla dayalı (irşadî) yükümlülüklere aykırı davranmakla bağlantılıdır. Başka bir bölümü alçak nefsanî durumlarla ve insan ile Rabbi arasında perde olan kalp kirleri ile bağlantılıdır.

Söz konusu ezilmiş zavallılara gelince, bunlar akla dayalı yükümlülüğünden muaf olsalar da nefis kirlerinden ve kalp perdelerinden arınmış değildirler. Allah'a yakın olma nimetinden pay alabilmek ve o kutsal alanda yer alabilmek için bunların giderilmesi, silinmesi, örtülmesi ve affedilmesi gerekir.

Belki de bir rivayette yer alan şu ifade ile bu kastedilmektedir: "Yüce Allah onları bir araya getirir. Sonra bir ateş yaratarak onlara içine girmeyi emreder. Kim o ateşe girerse, cennete girer. Kim oraya girmeyi reddederse, cehenneme girer." Tevbe suresinin tefsiri sırasında bu konudaki rivayetler hakkında gereken açıklamalar yapılacaktır. Nisâ suresinin tefsiri sırasında bu konuya biraz değinmiştik.

Kur'ân'da affın suçla ve günahla bağlantısız olarak kullanıldığı yerler de vardır. Bunlardan biri sık sık tekrarlanan bir hükmün kaldırılması hususundadır ki, bu konuda şöyle buyruluyor: "Kim günaha yönelmeden açlık hâlinde dara düşerse, (bu haram etlerden) yiyebilir; çünkü Allah hiç şüphesiz, bağışlayan ve esirgeyendir."

(Mâide, 3) En'âm suresinde yer alan bu konudaki ayetle, su

bulunmadığı durumlarda abdest alma zorunluluğunu kaldıran şu ayet de bu kategoriye girer: "Eğer hasta veya yolculukta iseniz... temiz bir yere yönelin ve onu yüzlerinize ve ellerinize sürün (teyemmüm edin). Allah şüphesiz çok affedicidir ve bağışlayıcıdır."

(Nisâ, 43)

İslâm toplumunda bozgunculuk çıkaranların cezası hakkındaki şu ayet de bu kabildendir: "Yalnız sizin kendilerini ele geçirme

..... 519

nizden önce tövbe edenler başka. Bilin ki, Allah bağışlayandır, esirgeyendir." (Mâide, 34) Mazereti olan kimselerin cihattan muaf tutulacağını bildiren şu ayet de böyledir: "İyi niyetlilere karşı kınama ve suçlama yolu kapalıdır. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."

(Tevbe, 91) Buna daha birçok ayet örnek gösterilebilir.

Bunların yanı sıra insanların başına gelen belâlar ve musibetler hakkında da aynı anlamda şöyle buyruluyor: "Başınıza gelen her musibet, kendi ellerinizle yaptığınız kötülüklerden ötürüdür.

Üstelik, Al-lah birçoğunu da affeder." (Şûrâ, 30)

Bunlardan şu ortaya çıkıyor: Yüce Allah'ın affedicilik sıfatı, merhamet ve hidayet sıfatları gibi hem tekvinî, hem de teşriî hususlarla bağlantılıdır. Buna göre Allah günahları affedip onları amel defterinin sayfalarından sildiği gibi bir gerekçeye bağlı olarak

yasalaşabilecek bir hükmü de affedip yürürlükten kaldırır ve bunların yanı sıra sebepleri varolduğu hâlde bazı musibetleri ve belâları da etkisiz kılarak insanın başına gelmelerini engeller.

5- Davranışlar İle Karşılıklar Arasındaki İlişki

Bu incelemenin daha önceki bölümlerinde belirtildiği gibi, akla dayalı emirler -yani toplumda geçerli olan kanunlar- uyanlar için iyi sonuçlar olarak ödüller ve karşı gelip onları çiğneyenler için kötü sonuçlar olarak cezalar getirirler. Bu yaptırım sistemi, kanunların uygulanması için başvurulanan bir çaredir. Toplumun, emirlere ve yasaklara uyanlara iyi karşılıkla cevap vermesi, itaatkâr fertleri teşvik etmek için, buna karşılık emirlere ve yasaklara karşı çıkmaya kötü karşılıkla cevap vermesi de kanunlara karşı gelenleri korkutmak ve itaatsizlikten caydırmak içindir.

Buradan ortaya çıkıyor ki, davranış ile karşılığı arasındaki ilişki toplum veya toplumun yetkilileri tarafından konmuş, düzenleme nitelikli bir ilişkidir. Bu düzenlemeye başvurulmasının itici faktörü, toplumun, emirlerin ve yasakların uygulanmasına olan şiddetli ihtiyacıdır.

Toplum, kanunların uygulanmasından yararlanarak ihtiyaçlarını giderir ve düzeni korur. Bundan dolayı o emirlere ve yasaklara ihtiyaç kalmadığı, itaatkârlığa gerek kalmadığı zaman taahhüt

*edilen ödüllerin ve cezaların aynı titizlikle yerine getirilmediği
görülür.*

520

*Yine bundan dolayı, kanunların uygulanması ile ilgili ihtiyacın
değişmesi ile hem cezanın azlığında ve çokluğunda ve hem de
ödülün ve ücretin şiddetinde ve zayıflığında değişme görülür. İhtiyaç
çoğaldıkça ücret artar, azaldıkça azalır. Yani amir ile memur,
yetkili ile yükümlü, satıcı ile müşteri gibidirler. Her biri bir şey verir
ve karşılığında bir şey alır.*

*Ücret ve ödül, bedel gibi ve ceza da bir şeyi yok edenin yok ettiği
şeyin değerini tazmin edip borcunu ödemesi gibidir.*

*Kısacası, bu yaptırım sistemi tıpkı toplum çarkının dönmesine
esas olan diğer sosyal unvanlar, hükümler ve kriterler gibi uzlaşmaya
dayalı, itibarî bir düzenlemedir. Yöneticilik-yönetilenlik, emir-
yasak, itaat-karşı gelme, gereklilik-yasak, mülkiyet-mal, alışveriş
ve benzeri gibi. Sabit gerçekler ise, dış dünyadaki varlıkları
ile bunlara eşlik eden olaylardır ki, bunlar zenginliğe ve fakirliğe,
üstünlüğe ve düzey düşüklüğüne, övgüye ve yergiye göre değişmezler.*

*Toprak, bitkiler, ölüm, hayat, sağlık, hastalık, açlık, tokluk,
susuzluk ve suya kanma gibi.*

Bu düzen, toplumun akıllı kesiminin kavradığı ve uyguladığı düzendir. Yüce Allah da Kur'ân'da bizi, aramızda uyguladığımıza benzer bir muameleye tabi tutuyor. Dininde bize yolunu gösterdiği mutluluğumuzu sosyal geleneklerimizin kalıpları içinde sunuyor.

Bunun sonucu olarak emredip yasaklıyor, özendirip caydırıyor, müjdeleyip uyarıyor, ödül vaat edip ceza ile tehdit ediyor. Böylece sosyal gelenekleri ve kanunları algıladığımız yöntemlerin en kolayını ile dini algılamış oluyoruz. Nitekim yüce Allah, "Eğer Allah'ın size yönelik lütfu ve mer-hameti olmasaydı, hiçbiriniz asla kötülüklerden arınamazdı." (Nûr, 21) buyuruyor.

Bununla birlikte yüce Allah, yetenekli vicdanlara gerçekleri idrak etmeyi öğretme işini de ihmal etmeyerek Kur'ân'ın birçok ayetinde

Kur'ân'ın ve sünnetin zahirî veçheleri ile kapsadığı bu dinî düzenleme-lerin ötesinde daha önemli bir hususun, daha nefis ve daha değerli bir sırrın bulunduğuna şöyle işaret ediyor: "Bu dünya hayatı oyundan ve eğlenceden başka bir şey değildir. Asıl hayat, ahiret yurdundaki hayattır." (Ankebût, 64)

Bu dünya hayatı bir oyundur; hayalden başka bir temeli ve insanı önemli gayesi olan gerçek üzerinde yoğunlaşmaktan alıkoy

ma dışında bir fonksiyonu yoktur. Önemli gaye, ahiret yurdu ve insanın sürekli mutluluğudur. Dünya hayatından maksat, eğer hayat adını verdiğimiz şeyin kendisi olup mal, mülk, mevki, üstünlük, egemenlik gibi hayata eşlik eden gelişmeler bu kavramın kapsamın dışında ise, gördüğümüz gerçeklerin varlığına rağmen bu hayatın oyun ve eğlence olması, hayata eşlik eden tezahürlerin haydi haydi oyun ve eğlence olmasını gerektirir. Yok eğer maksat bütün eklentileri ile dünya hayatının tümü ise, oyun ve eğlence olması daha açıktır.

Bütün bu sosyal gelenekler, üstünlük, mal ve mevki gibi peşinden koşulan amaçlar, bunların yanı sıra yüce Allah'ın bizi fitrî olarak yönelttiği ve din eğitiminin kapsadığı maddeler ve amaçlar, sonra da peygamberlerin yönelttiği maksatlar, bütün bunların hepsi bir oyun gibidir. Bunları akıllı bir eğitici küçük bir çocuk için ortaya koyuyor. O çocuk ki, faydasını zararından ve iyiliğini kötülüğünden ayıramıyor. Sonra bu süreçte ona rehberlik ederek bedeninin gelişmesine, zihninin açılmasına fırsat vermek suretiyle onu çalışma düzenine ve bu yolla başarıya ulaşmaya hazırlıyor. Bu eğlenceli süreç, çocuk için güzel bir oyundur, onu çalışma aşamasına iletir. Eğitimci veli açısından ise oyunla ilgisi olmayan hikmete dayalı ciddî bir iştir.

Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor: "Biz gökleri, yeryüzünü ve bu ikisi arasındaki varlıkları oyun olsun diye yaratmadık. Onları sadece hakka dayalı olarak yarattık. Fakat onların çoğu bunu bilmiyor." (Duhan, 39) Bu ayetin içeriği bir önceki ayetin içeriğine yakındır.

Yüce Allah daha sonra bu maddî eğitimin nasıl manevî amaçlarına erdirdiğini şu genel örnekle insanlara açıklıyor: "Allah gökten su indirdi ve yataklarının kapasitesi ile ölçülü büyüklüklerde derelere akıttı. Akan sel, yüzeyinde köpük taşır. Süs veya kullanım eşyası yapmak amacı ile ateşte erittiğiniz madenlerin de buna benzer köpükleri, cürufları vardır. Allah hak ile batılı bu örnek aracılığı ile anlatır. Köpük havaya uçup gider, fakat insanlara yarar sağlayan kısmı yerde kalır." (Ra'd, 17)

Yüce Allah'ın bu açıklamasından ortaya çıkıyor ki, davranış ile karşılığı arasında toplum fertlerine göre varolan uzlaşmaya dayalı ve Yüce Allah'ın zahirî eğitiminin de bunun üzere cari olduğu itiba

522.....

rî ilişkinin ötesinde gerçek bir ilişki vardır.

6- Davranışlar İle İnsan Nefsi Arasındaki İlişki

Bunun arkasından yüce Allah, davranış ile onun karşılığı arasındaki ilişkinin insanın iç âlemine sirayet ettiğini ve davranışın etkisi ile insan nefsinin belirli bir şekle ve duruma büründüğünü belirtmek üzere şöyle buyuruyor, "Fakat Allah sizi kalplerinizin yaptıklarından sorumlu tutar." (Bakara, 225) "İçinizdeki duyguları açığa vursanız da, gizli tutsanız da, Allah sizi onlardan hesaba çeker." (Bakara, 284) Bu anlamda çok sayıda ayet vardır. Bu ayetlerden anlaşılıyor ki, davranışlara biçilen ödül ve ceza türünden bütün sonuçlar gerçekte davranışlar yolu ile nefislerin kazandıkları şeylerin sonuçlarıdır. Bu süreçte davranışlar sadece aracı rolü oynarlar.

Bunun arkasından yüce Allah açıklıyor ki, insanların davranışlarının karşılığı olarak karşılaştacakları sonuçlar, gerçekten davranışlarının kendileridir. Bilindiği gibi toplumlar önce belirli bir davranışı göz önüne alırlar, arkasından o davranış için bir karşılık biçerler. Fakat yüce Allah'ın uygulaması böyle değildir. Yüce Allah'ın uygulamasında davranış, o davranışı yapan nefsin korunmasına paralel olarak korunur, sonra bütün sırların ortaya çıkarılacağı gün o davranış o nefsin karşısına çıkarılır. Şu ayetlerde buyrulduğu gibi:

"Her bir nefsin hayırdan yaptıklarını hazır bulduğu ve her ne kötülük işlediyse, onunla kendisi arasında uzak bir mesafe olmasını istediği o günü (hatırlayın)." (Âl-i İmrân, 30)

"Bugün özür beyan

etmeyin. Çünkü ne yaptınız ise, onunla cezalandırıyorsunuz."

(Tahrîm, 7) Bu ayetlerin söylediklerimize delâleti açıktır. Bu anlama gelen daha birçok ayet vardır.

Bu ayetler içinde ifade ettiğimiz gerçeğe en güzel şekilde delâlet eden ayet şudur: "Sen bundan gafildin. Biz senin gözünden perdeyi kaldırdık. Bugün bakışın keskindir." (Kaf, 22) "Bundan" ifadesiyle can-lı ceza sahnesine işaret ediliyor. Yüce Allah, insanoğlunu dünyada bu cezadan gafil sayıyor. Bunun karinesi ayetteki "Bugün" ifadesidir. Gaflet ise mevcut olan bir şey hakkında söz konusu olur. Arkasından yüce Allah insanın gözündeki perdenin kaldırıldığını belirtiyor. Perdeden söz edilebilmesi için perdenin

..... 523

örttüğü bir şeyin bulunması gerekir. Demek ki, insanın ahirette karşılaştığı, gördüğü ceza, dünyadayken de vardı, fakat perde altında olduğu için insan onu görmüyordu.

Bu ayetler, davranışların karşılıkları ve davranış ile karşılıklarının ayrı şeyler olduğu hakkındaki ayetleri tefsir ediyor. Çünkü davranışlarının karşılıkları ile ilgili ayetler, söylediğim gibi itibarî

*sosyal ilişki aşamasını göz önünde bulundururken, bu ayetler davranış
ile karşılığı arasındaki gerçek ilişkiye parmak basıyor. Kitabımızın
birinci cildinde "Allah onların kalplerini... mühürlemiştir."
(Bakara, 7) ayetinin tefsiri sırasında bu konuya biraz değinmiştik.
İsteyenler oraya başvurabilirler. Ve Allah hidayet edicidir.*

*Asrın en büyük tefsiri olan el-Mizan Tefsirinin 6. ciltten faydalanılarak hazırlanmıştır
Dualarınızda bizleri unutmayın lütfen:)*